

ծնունդ նորագիւտ և աղիստորոյզ լեզուաց խառնադանձ մարդկան, այլովքն հանդերձ...»:

Հայ մեծ բանասէր Ինճիճեան այս տողերը գրած է մօտ 100 տարի առաջ: Եթէ այսօր կենդանի լինէր մեծ գիտնականը, ապահովաբար պիտի գրէր աւելի խիստ նորագոյն բանասիրութեան պաղ երեւոյթներէ մասին:

Արդ Հ. Յ. Տաշեանի քննութեան առած մի քանի կէտերի մասին: Բաց ի սահմանաւորման և բառախօսութեան փոքր տարբերութիւններէ, գիտնական հայրը կը թուի համաձայնիլ Խուրրիական իմ հայեցողութեան: «Փոքրասիական կամ «Հայաստիպ» տիպաբը միակ պատմական ազգի մը (— Խուրրիներու —) ընծայել՝ ուղիղ չի կրնար ըլլալ»:

Ակնհեւ է այդ ճշմարտութիւնը: Երբ կը յիշուի թէ Armenoid տիպը կը տաւ ըսած էր թէ «Հրոզնի արդէն հաստատած է որ նախապէս իր «Խաթթիական» կոչած գլխաւոր լեզուն Խարրիական էր»...: Ինչպէս հեղինակն ուղղօրէն դատած է՝ ես չկարողացայ ձեռք բերել «Mitteilungen d. Deutsche Orient Gesellschaft 1915 Des. n. 56p. պատերազմի տարիներին զուգահեռակուն պատճառաւ այդ թիւերը չկրցայ գտնել Անգլիոյ մէջ: Այդ ես քաղած էի անգլ. մի աղբիւրէ զոր այժմ չունիմ ձեռքիս տակ: Սովորաբար ոչ մի մէջբերում չեմ կատարեր առանց աղբիւրը անձնապէս տեսած լինելու: Այս ըսելէ յետոյ ինձ անհասկնալի կը մնայ գիտնական հօր ուժեղ առարկութեանը հայ բառի հ սկզբնատառի իս (— խայ) լինելու մասին: Խայ հնչումը ընթացիկ է մինչեւ այսօր ոչ միայն Վանայ, Մշոյ, Աւազկերտի շրջաններէ, ալ անջովս լսած եմ նաեւ

իրարմէ այնչափ հեռաւոր կեդրոնների մէջ, ինչպէս Սալմաստ և Դիարբէգիր: Եթէ Hal-dini (= Chalder³) պէտք է մօտաւորապէս հնչել խալտինի, ոչ մէկ պատճառ չկայ մերժելու այն տեսակէտը թէ մեր Հնդ-եւրոպացի նախահայրերն ալ, գոնէ խօսակցական բարբառին մէջ հայ հայրանունը խայ կը հնչէին, ինչպէս բուն բնավայրի մի քանի կեդրոնների այսօրուան անգրագէտ գիւղացիները: Դարձեալ «տաւրօրինակ մտածմունք» չէ «մեր արդի արեւմտահայոց մէկ մասին այլևայլ հայ հնչիւնները զանազանելու անկարողութիւնը տանիլ կապել իրր չորս հազար տարիներ առաջ նախահայրերէն գրչութեան կերպին հետ»: Պատ. Հ. Յ. Տաշեան չէր կարող տեսած լինել Archiv Orientalni⁴ Vol. IV, N. 1, April 1932, էջ 120⁵, ուր գիտնականը կը գրէ. «Les signes ti et te de l'écriture cunéiforme hittite peuvent exprimer aussi les syllabes di et de: mais comprarer aussi la postposition d de notre inscription, d'une part, et la postposition Churrite — ta, d'autre part. Resterait encore à expliquer la différence existant dans la dernière consonne de ce nom divin, Nupatig dans les inscriptions de Boghazkoei, Nubadil, dans notre inscription de Ras-samra...»:

Ո՛չ մի բանաւոր ուսանող պէտք չէ պնդէ ու է վիճելի կէտի վրայ: Սակայն Հրոզնիի վերոյիշեալ առաջադրութիւնը կը թուի հաստատել իմ առաջին ենթադրութիւնը:

1. Հ. Յ. Տ. «Հանդ. Ամս.» 1932, քիւ. 3-4, էջ 164.
2. «Հանդ. Ամս.» էջ 164. ծանօթ. 263.
3. Հմտ. Waldemar Belch: Die Arsitze der Chalder und die Ausbreitung der chaldischen Macht. Ի «Հանդ. Ամս.» 1927, ք. 10-12, էջ 805-806.
4. «Հանդ. Ամս.» անդ, էջ 174.
5. Badrich Hrozny: Une inscription de Ras-samra en langue Churrite.
6. «Բզմկ.» 1931, ք. 9-10, էջ 431. ծանօթ. 2.

կաղապարուած հին Հռոմէական ուղղագրութեան և գրչութեան եղանակներով, բնականաբար Եւրոպացի բանասէրներին զարմանալի կը թուին նախապատմական Առաջաւոր Սիւրյ լեզուաբանական այս առանձնայատկութիւնները, սակայն մենք հայերս — ժառանգորդներս, եթէ ոչ բուն ստեղծողներ նախապատմական այդ հին քաղաքակրթութեան — բնագաբար կը

զգանք այդ հնչույթների զանազանութիւններն ու երանգները:

Գիտնական հօր միւս նկատողութիւնների — վաշուզանի մայրաքաղաքի, ներկայ կեսաբիա — Raneš, Gul-bi-na-ašի եւն. հարցերի մասին տեղագրական մանրամասնութիւններով արդէն գրած եմ, ինչպէս յիշեցի վերեւ, և հարկ չկայ կանխելու այդ հրատարակութիւնը:

ԱՐՇԱԿ ՍԱՅՐԱՍԵԱՆ

ՆԱՀԱՊԵՏ ՇԱՀԻՐԻ ՄԷԿ ՏԱՂԸ

«Բազմավէպ»ի հին թիւերէն մէկուն մէջ — Մարտ 1859, էջ 70 — «Ազգային բանաստեղծութիւն» վերնագրին տակ կը հանդիպիմ անստորագիր տաղի մը «Ի վկայուհին Ս. ԽԱՆՈՒՄ Նահատակ Ի Թոփրաք Քալէ»: Այդ տաղը սակայն այնքան ներշնչուած, շնորհալի և կրօնաբոյր է որ բուն տեղէ մը կ'արթնայ ընթերցողին մէջ՝ հեղինակը գիտնալու:

Հ. Մինաս Բժշկեան ճիշտ նոյն տաղին լեզուով, շունչով և գրեթէ բառերով նման մ'ունի ամփոփած իր «Երգարան»ին մէջ (գրուած 1800ին, Գրչ. վանացոյ, Թ. 1810, Երգարան Բ.) սոյն վերտառութեամբ. «Երգ ՆԱՀԱՊԵՏ ՇԱՀԻՐԻ ասացեալ վասն մահուան Թոփրաք Խալացի Խանըմ անուն աղջկան՝ վասն ի Քրիստոս հաւատոց մատենելոյ ի մահ»:

Բնաւ չեմ կասկածիր որ յիշեալ տաղն ալ այս ՆԱՀԱՊԵՏ ՇԱՀԻՐԻ գործն ըլլայ, մանաւանդ որ կարծես մին միւսին շարունակութիւնն է և գիրար կը լրացնեն:

Ահա վերջինս որ կը համարիմ թէ ցարդ անտիպ մնացած է:

Հ. ԵՂԻԱ ՓԷՆՈՒԵԱՆ

Աշխարհքս Թողեր Ստուծոյ սիրովն վառեցար.

Այդչափ չարչարանաց ինչպէս դիմացար.

Քրիստոսի Հարս ըլլալու խոստացար.

Դուն խօսացող ամուր կեցար, սուրբ Խանըմ:

Պօղո՛ւ էր սեւամիւս նոր հասած նուպար,
Գեղեցիկ պատկերը, սիրուն եւ հարտար,
Երեք շաբաթ զարկին զքեզ քարէ քար,
Թէ արի մեզ հետ տաճկցիր, սուրբ Խանըմ:

Սուրբ անունըդ գնաց երկրոց երկիր,
Նոր հասած նուպար ես աշխարհքս Թէրկիր.
Քարը գետնից աւեր քոյ գլխուդ զարկիր,
Հաւատոյդ կսկծոյն լացիր, սուրբ Խանըմ:

Նահապետ անարժան աս բանքս խօսի,
Անիրաւ դատաստան պիղծ Պիղատոսի,
Թրով կտրտեցին անարատ կուսին,
Թոփրախ խալայ լուսով լցիր, սուրբ Խանըմ:

